

АНАЛІЗ І ВИЗНАЧЕННЯ ІНДИКАТОРІВ ТИПОЛОГІЗАЦІЇ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ ТА ПОКАЗНИКІВ, ЩО ЇХ ХАРАКТЕРИЗУЮТЬ

Анотація. У статті розглядається проблема типологізації регіонів країни по показниках соціально-економічного розвитку з метою їх державної підтримки. Уточнено сутність поняття "типологізація" і обрані показники, що характеризують рівень економічного розвитку регіону як індикатора типологізації.

Ключові слова: типологізація, класифікація, економічний розвиток, регіон, індикатор

Вступ. Оздоровлення економіки України й підвищення добробуту її населення неможливо без державної підтримки проблемних регіонів і територій і забезпечення їхнього конвергентного розвитку. Для цього необхідно проведення типологізації регіонів країни по показниках рівня соціально-економічного розвитку.

Постановка завдання. Метою даної роботи є подання результатів дослідження, спрямованого на уточнення сутності поняття «типологізація» регіонів країни і виділення показників, що характеризують рівень економічного розвитку регіону як індикатора типологізації.

Результати. Поняття «типологія» у перекладі із грецької мови «*tipos*» означає «відбиток, форма». У роботі [1] поняття «типологія» визначається як результат процедури класифікації - деяка система типів. У роботі [2] під типологією розуміється «установлення якісних взаємозв'язків між групами регіонів із близькими значеннями економічних показників, які характеризують три найважливіші сторони економічного розвитку регіонів: рівень життя населення, інвестиційну активність і економічний потенціал». У даній роботі підкреслюється, що необхідно враховувати багатозначність терміна «типологія». Так, типологією називається «вчення про класифікацію, упорядкування й систематизацію складних об'єктів, в основі яких лежать поняття про нечіткі множини й типи, між якими важко провести розмежувальні лінії і які пояснюються їх деякими типовими зразками».

Поряд з поняттям «типологія» у наукових роботах використовується поняття «класифікація» (від лат. *classis* - розряд і *facere* - робити). Поняття «класифікація» трактується в роботі [3] як «розподіл об'єктів, явищ, процесів або понять, назв по класах, групах, розрядах, при якому в одну групу попадають об'єкти, явища, процеси або поняття, назви, які об'єднані загальною ознакою».

Відповідь на правомірність ідентичного використання цих термінів дається в роботі [2], у якій ставиться знак рівності між поняттями «класифікація» і «типологія»: «Класифікації, а значить і типології, мають свої, чітко обкреслені границі й можливості - вони ясні із самого визначення, що наведено вище - групувати схожі в певному змісті опису феноменів (явищ, предметів, об'єктів) і зв'язки між ними...».

На підставі вищевикладеного, у даному дослідженні під типологізацією регіонів країни розуміється процес їхнього угруповання в кластери по певних найбільш характерних типових ознаках, які дозволяють установити розділову лінію між ними.

Варто підкреслити, що існує досить багато науково-методичних підходів до типологізації внутрішніх регіонів країн світу. Відрізняються вони складом завдань, методами оцінки, зведенням оцінок до інтегрального значення, класами, типами й підтипами регіонів, які виділяються.

Серед відомих теоретичних і методологічних наробітків у цьому напрямку - роботи таких вітчизняних і закордонних учених, як: М.Барановський, М.Хвесик, Л.Горбач, Н.Вишневська, М.Долішній, Л.Зайцева, Ф.Заставний, В.Коломийчук, Б.Кульчицький, І.Новак, А.Новікова, І.Сторонянська, Я.Шевчук, М.Жиленкова, Б.Бутс, З.Дробишевський, О.Кочеткова, Г.Мальгінов, В.Петров, О.Кузнєцова, Б.Лавровський, В.Петросянц, В.Куперштох, В.Соколов, С.Суспіцин, М.Ягольніцер і ін. [12, 20, 17, 19, 11, 14, 4, 21, 8, 19, 2, 13, 16, 6].

Багато авторів як ключові індикатори при типологізації регіонів виділяють рівень життя населення, інвестиційну діяльність, рівень промислового розвитку, економічний, а також науково-технічний потенціал регіону (табл.1) [2, 5, 6, 7, 1, 8, 9, 10, 11, 13, 17].

У багатьох типологіях регіонів використовується від двох [6] до п'яти груп основних індикаторів [5, 8, 10]. Найчастіше в типологіях регіонів використовуються наступні індикатори:

- рівень життя населення [1, 2, 5, 6, 8, 10, 11, 12];
- рівень промислового виробництва розвитку [1, 8, 9, 12];
- рівень економічного розвитку [2, 5, 4, 13, 9].

Відповідно до даних індикаторів виділяють високорозвинені, благополучні, опорні, відсталі, слаборозвинені, депресивні, кризові й інші регіони.

Серед основних ознак (показників), які характеризують рівень життя населення в регіоні, дослідниками найчастіше використовуються наступні: рівень безробіття [5, 7, 1, 10, 11, 12], рівень середньомісячної заробітної плати в регіоні [8, 9, 10, 14], реальні доходи населення [5, 7, 1].

Для характеристики рівня промислового виробництва найбільше часто використовуються такі показники, як: рівень офіційно зареєстрованого безробіття [6, 7, 9, 10], накопичене падіння промислового виробництва [6, 7, 1], обсяг промислового виробництва на душу населення [8, 9, 12].

Серед показників, які найбільш часто використовуються для характеристики рівня економічного розвитку регіону, - рівень безробіття [2, 6, 9, 10], накопичене падіння промислового виробництва [6, 1, 17], поточне падіння промислового виробництва на душу населення [1, 8, 17], обсяг промислового виробництва на душу населення [8, 9, 12], обсяг інвестицій на душу населення [8, 10, 11].

У рамках даного дослідження був проведений аналіз і вибір показників, які характеризують рівень економічного розвитку. Він базувався на логіко-теоретичному узагальненні й порівнянні, виборі й обґрунтуванні показників (інформаційного простору об'єктивних ознак), які характеризують рівень економічного розвитку регіону.

Висновки. У результаті проведеного аналізу як показники для типологізації регіонів України за рівнем економічного розвитку були обрані наступні, які інформаційно повно відображені в державній статистиці:

- ВРП на одного жителя й темпи приросту ВРП;
- питома вага експорту товарів у ВРП;
- питома вага інвестицій в основний капітал (з врахуванням прямих іноземних інвестицій) у ВРП;
- питома вага доходів бюджету регіону у ВРП;
- питома вага продукції промисловості в загальному обсязі ВРП;
- питома вага інноваційної продукції в загальному обсязі реалізованої промислової продукції регіону;
- вимоги банків по кредитах суб'єктів господарювання регіону стосовно ВРП.

Дані показники були визначені шляхом звуження інформаційного простору з використанням методу «центра ваги». За допомогою цього методу з множини сформованих ознак, які характеризують рівень економічного розвитку, були відібрані вищевказані найбільш значимі ознаки. З огляду на то, що дані ознаки повинні містити максимальний обсяг інформації про значення інших ознак, була здійснена перевірка на предмет:

- сильної кореляції із групою показників, серед яких даний показник є найбільш значимим;
- некорельованості або слабкої корельованості з ознаками-представниками інших груп;
- забезпечення в сукупності з іншими ознаками-представниками чіткого розподілу об'єктів (регіонів) по групах (кластерах), тобто на предмет досить високої варіації по всіх виділених групах (кластерах).

Як критерій подібності ознак у групі використана евклідова відстань (модифікований коефіцієнт варіації). Ознаки, які мають мінімальну суму відстаней серед інших ознак групи (кількість яких більше двох), розглядаються як представники цієї групи.

Сформований набір показників є основою для типологізації регіонів України за рівнем економічного розвитку.

Література

1. Вяльшина Н.А. Проблемные регионы России: методические под-ходы к выделению и типологизации. – <http://www.anrb.ru/isei/cf2004/d733.htm>
2. Типология российских регионов / Авторский коллектив: Б. Бутс, С. Дробышевский, О. Кочеткова, Г. Мальгинов, В. Петров, Г. Федоров, А Хехт, А. Шеховцов, А. Юдин. – Москва. – 2002, 336 с. – <http://www.iet.ru>
3. Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Э.Б. Современный экономический словарь. 4- е изд., перераб. и доп. – Г.: ИНФРА-М, 2005. – 480 с.
4. Кульчицький Б. Типологізація економічних систем в контексті гносеології суспільних трансформацій // Регіональна економіка. – 2003. – № 2. – С. 37 – 40.
5. Новый подход к типологии регионов Российской Федерации / Министерство регионального развития РФ. – <http://www.minregion.ru/NewsItem.aspx?newsID=492>
6. Куперштох В.Л., Соколов В.М., Суспицын С.А., Ягольницер М.А. Методические основы выделения депрессивных и отсталых регионов // Регион: экономика и социология, 1996. – № 2. – С. 3 – 33.
7. Анализ развития регионов России (типология регионов, выводы и предложения), Проект TASIC (контракт BIS/95/321/057). Международный опыт региональной политики. – М.: Экспертный Институт, 1996.
8. Новікова А.М. Депресивні території: європейський досвід та проблеми України. // Стратегічна панорама. – 2000. – № 3 – 4. – С. 115.
9. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів регіонів» від 8 вересня 2005 р. №2850-IV / Відомости Верховної Ради. – 2005. – № 51. – С. 548.
10. Прокопа І., Шепотько Л. Депресивність аграрних територій: український вимір // Економіка України. – 2003. – № 7. – С. 59 – 66.
11. Заставний Ф.Д. Депресивні регіони, поселення й галузі економіки України: проблеми, оцінка, прогнози // Географія та основи економіки у школі. – № 6, 2004. – С. 24 – 29.
12. Барановський М.О. Депресивність регіонів України // Теорія та практика досліджень: Зб. наук. пр. викладачів природничо-географічного ф-ту. – Вип.1. – Ніжин, 2006. – С.74-81.

13. Лавровский Б. Л. Региональная асимметрия в Российской Федерации: измерение и регулирование. – <http://ieie.nsc.ru:8101/~tacis/lavr-rec.htm>.
14. Коломийчук В.С. Соціально-економічний розвиток адміністративного регіону: теорія, методологія, практика. – Тернопіль: ТзОВ «Терно-Граф», 1998. – 317 с.
15. Кіптяч Ф. Концептуальні та методичні аспекти оцінювання рівнів розвитку екологічної депресії у регіонах України // Вісник Львівського університету. – 2005. – Вип. 32. – С. 174 – 183.
16. Петросянц В.З. Экономическая политика депрессивного региона: проблемы формирования и реализации. – М.: Наука, 2005. – 189 с.
17. Долішній М.І., Шевчук Л.Т., Шевчук Л.В., Депресивні територіальні суспільні системи: концептуальні підходи до вивчення та пошук шляхів активізації розвитку // Clovek v suradniciach multidimenzialnej spolocnosti. 1. – Presov: ManaCon, 2000. – Р. 228 – 236.
18. Сторонянська І.З. Регіони України: пошук моделі конвергентного розвитку: Монографія / Інститут регіональних досліджень НАН України/. – Львів: Арал, 2008. – 144 с.
19. Методологія комплексної оцінки рівня соціально-економічного розвитку області та її територіально-адміністративних одиниць: Монографія за рел. Зайцевої Л.М., НАДУ при Президентові України. – Дніпропетровськ: ДРІДУ НАДУ, 2004. – 129 с.
20. Хвесик М.А., Горбач Л.М., Вишнеvsька Н.В., Хвесик Ю.М. Стратегія соціально-економічного розвитку регіонів (на прикладі Волинської області): Монографія. – К.: Кондор, 2004. – 376 с.
21. Долішній М.І., Шевчук Л.Т., Шевчук Л.В., Депресивні територіальні суспільні системи: концептуальні підходи до вивчення та пошук шляхів активізації розвитку // Clovek v suradniciach multidimenzialnej spolocnosti. 1. – Presov: ManaCon, 2000. – Р.228-236.

Summary. In article is considered problem to typologizations region country on factor social-economic development. Elaborated essence of the notion "categorization" and are chose to factors, characterizing level of the economic development of the region as indicator to typologizations.

Keywords: classification, economic development, region, indicator.

Стаття надійшла до редакції 15.10.2009